

Panium - Ennamba Nnya

Omukago

Jeff Pippenger

2025-03-04

Mu byafaayo bya Panium waatekebawo omukago wakati wa Antiochus Magnus ne Philip owa Makedoniya. Olutalo lyennyini lwatwalibwa Antiochus okulumba omwana Ptolemy V, ate Philip n'ateekamu omugabo mu ngeri ey'okuba nti entalo ze mu bitundu ebirala eby'obwakabaka zaalemesa ama gye amalala okujja okuwa obuyambi eri omwana kabaka w'e Misiri. Kino kitegeeza nti Putin, kabaka ow'enkomerero owa maserengeta—alagererwa ng'omwana kabaka w'e Misiri (omwana, mu ntegeera y'obunnabbi, kitegeeza 'ekika eky'enkomerero')—awangulwa Trump, akiikirizibwa nga Antiochus Magnus eyawangula Ptolemy V e Panium, era nga ne Reagan bwe yawangula USSR mu 1989.

Firipo kitegeeza "omwagizi w'embalaasi," era "embalaasi" zisimbolera byombi obuyinza bw'amaggye n'obw'ebw'enfuna. Embalaasi zisika amagaali ag'okulwana era abasirikale bazibagalako, era ne zitambuza ebyamaguzi ku katale. Ekigambo "embalaasi" kye kifaananyi kya "amagaali, ebyombo n'abajaasi ab'ebagala embalaasi," ekyo kye kabonero akasinga obukulu akimezereza United States mu bukolagana bwayo obw'okukolerera ku lw'omulala ne kabaka w'omu Bukiikakkono, nga bwe kuteekeddwamu mu luyiriri amakumi ana.

Omukwatagana wa Trump afaananizibwa mu ngeri bbiri mu Firipo ow'e Makedoniya ne Kerode Firipo omufuzi w'ekitundu (Tetrarch). Woba ng'ekyogerwako kye Kerode Firipo oba Firipo ow'e Makedoniya, akabonero kano kalaga oyo ayagala obuyinza obumuweebwa Kaisali oba Antiokosi, buli omu mu mbeera ye: Kaisali eri Kerode Firipo, n'Antiokosi eri Firipo ow'e Makedoniya. Firipo ayagala embalaasi, era omu ku ba Firipo yali ow'e Makedoniya, Makedoniya eyalina ekifo eky'omutwe era eky'ensinzi mu bwakabaka bwa Alekisanda Omukulu.

Makedoniya kyali nsi ye ey'obuzaale, obwakabaka bwe yasikira okuva eri kitaawe Firipo II, era nga y'eyafuukira olutandikirwako olw'obwakabaka bwe obunene. Nga kiri mu kitundu ky'amambuka kya Bugereeki, Makedoniya yali ey'enjawulo ng'omutima gw'ebyobufuzi n'ebw'eggye mwe Alezanda yazaalirwa (e Pella, 356 BC) era n'akulirirwamu, era w'ava n'ebintu ebyetaagibwa eby'oluberebereye, amaanyi g'abantu, n'enteekateeka eyatambuza okuwangula kwe. Mu butuufu, Makedoniya ye yali omutima gw'obwakabaka bwa Alezanda—entandikiro yaabwo, enjini y'eggye lye, era ekitundu ekyamunyweza mu bumanyikidwe bwe ng'kabaka wa Makedoniya, newaakubadde nga obwakabaka bwe bwakula ne busukkirira mnyo enkomera zaabwo.

Makedoniya eyimirira ekitundu eky'emambuka eky'obwakabaka bwa Aleksanda obw'ebitundu bina. Noolwekyo, omu Firipo ye Tetiraki, kye kitegeeza 'ekitundu eky'okuna,' ate Firipo omulala ye 'ekitundu ekimu mu bina' ku mpewo ennya eza obwakabaka obw'edda bwa Aleksanda.

Kerode akiikirira oyo agaana endagaano. Esawu, olulyo lw'omusaayi olwavaamu Kerode, yagaana eddembe lye ery'omubereberye. Ku ntandikwa yennyini y'ebyaafaayo by'abantu abalondebwa mu ndagaano, Esawu n'afuuka akabonero k'abo abagaana endagaano Kristo gye yafa okugikakasa. Mu kaseera kennyini Katonda we yali agenda okugaziya abantu be abalondebwa mu ndagaano okubeera ebika kkumi n'ebiri, Esawu n'ajeemera. Ku nkomerero y'Isirayiri ey'edda, bwe baali ku musaalaba Abayudaaya bwe baagamba nti, "tetulina kabaka mulala wabula Keezaali," eggwanga ly'Abayudaaya ne lifuuka akabonero ak'enkomerero, akaali kaalagirwa mu Esawu ku ntandikwa. Olulyo lwa Kerode lwava mu musaayi gwa Esawu ne gw'Abayudaaya, olulyo olulaga akabonero ak'omumenya w'endagaano omujeemu ku ntandikwa, era n'abantu b'endagaano abajeemu ku nkomerero.

Kerode OmuNene ye yateekawo emisonko egyaleeta Yusufu ne Maliya e Beseleemu, era omu ku batabani be basatu, Kerode Antipa mutabani wa Kerode OmuNene, yafuga mu biro by'Omusaalaba. Olulyo lwa Kerode lukiikirira mu ngeri y'ekifaananyi ebbanga ery'obulamu bwa Kristo okuva ku kuzaalibwa kwe okutuuka ku kufa kwe, ne bwe kityo lutegeeza ebyafaayo okuba nga ebbanga ery'okukyalirwa kw'eggwanga eryalondebwa, okukyalirwa Abayudaaya mu bungi bwabwe tebaakiraba.

Kerode Omukulu yatta abaana olw'okuzalibwa kwa Yesu, bw'atyo n'addamu okukikola nga bwe byali mu byafaayo eby'okuzaalibwa kwa Musa, nga e Misiri yali etta abaana. Okuttibwa kwa baana okw'olubereberye kwali kugezako okutta Omulonde eyalindirirwa, era n'okuttibwa kwa baana okwasembayo nakwo kwali nate kugezako okutta Omulonde eyalindirirwa. Aba 144,000 bayimba Oluyimba lwa Musa n'Omwana gw'Endiga, era mu ngeri y'obunnabbi "oluyimba" luyimirira ebyo bye bayitamu. Aba 144,000 babeera mu kiseera ekirimu ebyo bye bayitamu ebifaanaganako. Omu ku byefaanaganako ebyo yatuuka nga Januwali 22, 1973, Kkooti Enkulu n'esala omusango ogukkiriza okuggya olubuto mu USA. Mu myaka 49 egyaddirira, abaana ng'obukadde nga 66 abaali bayinza okubeerako ku ba 144,000 baattibwa mu kuggyamu olubuto okukkizibwa Gavumenti Enkulu ya USA.

Obuyinza bufaananyiriza amaanyi g'amagye:

Era ensolo gye nnalaba yali ng'engo, amagulu gaayo nga amagulu g'eddubu, n'akamwa kaayo nga akamwa k'empologoma; ne ddalagooni n'amuwa obuyinza bwe, n'entebe ye, n'obuyinza obunene. Okubikkulirwa 13:2.

Omusota, oyo Roma ey'obupagani, yawadde obwa Papa ebintu bisatu, nti, "obuyinza bwe, n'entebe ye, n'obuyinza obunene." Mu olunyiriri olwa kkumi n'ebiri Amerika (USA), ekisolo okuva ku nsi, kiragibwa ng'ekozesa "obuyinza" bwonna bw'ekisolo ekiri mu maaso gaakyo. Naye ekigambo "obuyinza" mu olunyiriri olwa bbiri kye kigambo ky'Oluyonaani ekirala, era kisiyana ku kigambo ekyavuunnulwa ng' "obuyinza" mu olunyiriri olwa kkumi n'ebiri. Mu olunyiriri olwa bbiri "obuyinza" kye G1722: kitegeeza "mu maaso ga" (mu ngeri ya ddala oba mu kifaananyi): "mu mbeera ey'okuba mu maaso (okulabika mu maaso ga)."

Ekigambo "amaanyi" ekiri mu lunyiriri olw'ekumi n'ebiri kye kigambo ky'Oluyonaani ekirala.

Era n'akola obuyinza bwonna obw'ekisolo ekisooka mu maaso gaakyo, n'aleetera ensi n'abo abagituddeko okusinza ekisolo ekisooka, ekiwundu kyakyo eky'okufa kyawona.
Okubikkulirwa 13:12.

Ekigambo “power” G1832 wano kitegeeza, mu ngeri ey'obusobola: obuganyulo obw'enjawulo, nga bwe bubeera obukwasa obuyinza obwasiigibwa: obuyinza ob'obufuzi, obukulu bw'amateeka mu kitundu, eddembe, obuyinza, eddembe ery'obwenkanya, amaanyi. Ekigambo “power” mu nnyiriri ey'ekkumi n'ebiri kiraga nti ensolo ey'ensi ye omuwereza w'obuyinza obwasiigibwa bw'ensolo ey'ennyanja—USA ye akiikirira mu kifo ky'ensolo ey'ennyanja. USA etambuliza obuyinza bwonna obwasiigibwa bw'ensolo esooka. Mu nnyiriri ey'okubiri, Luumi ey'obpagani yawa ebintu bisatu eri obupapa. Clovis mu 496 mu Lutalo lwa Tolbiac yawa eri obupapa amaanyi ge g'amaggye n'eby'enfuna. Constantine yawaayo “entebe” y'obwakabaka mu 330 era Justinian mu kiragiyo eky'omu 533 yategeeza nti Paapa ye omulongoosa w'abakyamu mu by'eddiini era omutwe gw'amakkanisa. Clovis mu 496 afaananyiriza Reagan mu 1989. Reagan afaananyiriza Trump.

Ng'okugamba kwa Giregori ow'e Tours (ng'awandiika nga wayise emyaka nga kikumi), Clovis yali nga awangulwa mu lutalo era, mu kuggwaamu amaanyi, n'ayita Katonda w'Abakatoliki amuyambe. Mukazi we, Clotilde, yali omumbejja Omukatoliki ow'e Burgundia, era yali amusendasenda akyuke okuva mu bupagani. Clovis yalayira nti bw'anaawangula, alikkiriza Obukatoliki. Embeera n'ekkuka—oba olw'okuyamba kwa Katonda oba olw'enteekateeka y'amaggye—era Clovis n'awangula Aba Alemanni, n'atta kabaka waabwe n'asaasaanya amagye gaabwe. Okutuukiriza ekirayiro kye, n'akyuka n'ajjira mu Obukatoliki era n'abatizibwa; ennono egamba nti kino kyabaawo ku Ssekukkulu wa 496 e Reims, nga yabatizibwa Musumba Remigius (St. Remi).

Okukyuka kwe mu ddiini kwalaga akaseera ak'okukyukaamu, ne kumufuula Clovis kabaka w'Obukatoliki asooka mu bakulembeze b'Abajerumaani (nga kitalo eri Abavisigoth oba Abostrogoth Abakristaayo b'Ariyani). Kino kyagatta Aba Franki n'Ekkansa ey'e Loma, ne kimuleetera okufuna obuwagizi okuva mu bantu ba Gallo-Romani n'Obwa Papa. Obubatizo bwa Clovis bulabangibwa emirundi mingi ng'akabonero ak'okuzalibwa kwa Bufalansa' nga ggwanga ery'Obukatoliki, ekyo ne kiyawula Bufalansa okuva mu bwakabaka obulala obw'ensiko obwaagobereranga Ariyanizimu oba Obupagani. Olw'ensonga eyo, Obukatoliki buyita Bufalansa 'omubereberye w'Ekkansa Katoliki,' era ne 'muwala omukulu w'Ekkansa Katoliki.'

Clovis bwe yafuuka amaanyi agasooka ag'okuyimirira mu kifo ky'Obwa Papa mu 496, yafaananyiriza Reagan eyafuuka amaanyi ag'okuyimirira mu kifo mu 1989. Mu byafaayo bya Reagan ne Papa John Paul II waatekebawo omukago ogw'ekyama n'ekigendererwa eky'okusuula wansi kabaka w'amaserengeta. Okuva mu 1798 okutuuka ku tteeka erya Ssande, omukyala omwenzi wa Ttuulo akwekeddwa, era ye y'oyo omwenzi gwe gumu alondoola ensibuko ye okudda e Makedoniya, obwakabaka obusinga mu Bukiikakkono. Ye kabaka w'Obukiikakkono, akwekeddwa mu by'obunnabbi, naye ng'agamba nti atasobya.

Papa era ayimirira ‘abo abava mu ndagaano,’ aba ne bwe baali bakwekeddwa mu bunnabbi mu ntalo ‘proxy’ essatu, ku nkomerero bajja kulabika mu byafaayo by’Entalo eya Panium. Mu nkyukakyuka okuva ku Luumi olw’Obwakabaka okutuuka ku Luumi olwa Papa, Danyeri alaga ekiseera lwe Luumi olw’abakaafiri lwali lutuuka ku nkomerero y’ebiseera byalwo nga bwe lwali obwakabaka obw’okuna mu bunnabbi bwa Baibuli.

Kubanga amato g’e Kitimu gajja okumulwanyisa; kyeyava ananyolwa, alyoke adde, alyoke anenye endagaano entukuvu; bw’atyo bw’anaakola; era aliddayo, alyoke akolagane n’abo abaava ku ndagaano entukuvu. Danyeri 11:30.

Mu kyawandiiko ekigamba nti, ‘abo abava ku ndagaano entukuvu,’ ebigambo ebyo bikwata ku Ekkanisa ya Katoorika. Abo abava ku ndagaano entukuvu be ekkanisa ey’empalirira eya Pergamo nga Yokaana eyawandiika Okubikkulirwa bwe yalaga, era nga Pawulo bw’ayogera nti bagenda kugwa mu bujeemu okusooka omusajja w’ekibi nga tannabikkulibwa. ObuKatoorika bwe abo abava ku ndagaano, nga bwe kulagirwa mu kulumba okwakolebwa ku Kigambo kya Katonda ne ku Ssabiiti y’Olunaku olw’omusanvu; ebyombi byalumbibwa mu ngeri eyeyongerayongera okuva mu biro bya Konsitantino okugenda mu maaso. ‘Endagaano’ era eyogerwako mu ssuula kkumi n’emu.

Era emitima gy’abakabaka bano bombi ginaabanga ku kukola obubi, era ku mmeeza emu banaayogera obulimba; naye tegiitukirira, kubanga enkomerero eriba ku kiseera ekiteekeddawo. Awo alyoka addayo mu nsi ye n’obugagga bungi ennyo; era omutima gwe gunaabanga nga gujeemera endagaano entukuvu; era alikola ebikolwa by’amaanyi, n’addayo mu nsi ye. Mu kiseera ekiteekeddawo aliddayo, n’ajja eri amaserengeta; naye tebijja kuba nga ebyasooka oba ebyasembayo. Danyeri 11:27-29.

Mu ebyawandiikibwa bino "ye" addayo mu nsi ye, oluvannyuma n’addayo nate mu nsi ye. Okuddayo emirundi ebiri kuno kulaga obuwanguzi bubiri, obwo ne bugobererwaamu "okuddayo" okw’obuwanguzi e kibuga ky’e Ruuma. Ekyasooka kyali Olutalo lwa Actium mu 31 BC nga alwana ne Antony ne Cleopatra, ate ekyokubiri kyali oluvannyuma lw’okuzikirizibwa kwa Yerusaalemi mu 70 AD. Ekiseera "ekyateekebwawo" mu ebyawandiikibwa bino kye mwaka 330, era omwaka guno guyolesa enkomekelezo y’ekiseera "eky’obunnabbi" eky’olunyiriri 24 ekiringana emyaka 360.

Abakabaka babiri aboogera obulimba ku mmeeza emu bakikola nga tekunnatuuka ku "kiseera ekitegekeddwa," kubanga "enkomerero eriba mu kiseera ekitegekeddwa." Ekibuuzo ekirina okulowoozebawo kwe kino: ekitundu kino kitegeeza ki bwe kigamba nti, "Awo aliddayo mu nsi ye n’obugagga bungi?" Kitegeeza nti mu kiseera ekitegekeddwa, olwo aliddayo; oba kitegeeza nti bwe bamala abo babiri okwogera obulimba ku mmeeza, olwo aliddayo, era ne kiba nti okudda kuba nga tekunnatuuka ku kiseera ekitegekeddwa.

Uriah Smith alambulula nti okudda okubiri kwe 31 BC ne 70 AD, ebyo biraga ebyafaayo ebyaliwo nga tekinnatuuka mwaka 330, ogwo gwe kiseera ekitegekeddwa. Smith era alaga nti “okudda” okw’olunyiriri 29 kuli oluvannyuma lwa 330, era si kwa buwanguzi nga bwe byali okudda okwaddirira entalo eza Actium ne Yerusaalemi. Kino kitegeeza nti nga tonnatuka ku kiseera

ekitegekeddwa wabaawo okusisinkana awogerebwamu obulimba, ne kigobererwa omu ku bakabaka babiri abaabadde boogera obulimba ng'addayo n'obugagga bungi, n'alyoka awakanya endagaano entukuvu, n'akola ebikolwa eby'ekitalo era n'addayo mu mwaka 330, ogwo gwe kiseera ekitegekeddwa.

Awo n'alyoka alumba obukiika obwa ddyo, naye ekyo tekiriba nga Olutalo lwa Actium, wadde okuzikirizibwa kwa Yerusalemi. Ebyafaayo ebikwata ku 70 AD mu bitundu ebyo by'ebyawandiikibwa byeraga enkomerero y'abantu ba Katonda abalondebwa ab'Endagaano, nga "Endagaano Ettukuvu" bwe kibakiikirira mu kyawandiiko kino. Mu kitundu amakumi asatu, Ruumi y'Abapagani erina obukwe n'abo abava mu ndagaano ettukuvu. Mu 70 AD ye yali enkomerero ddala ey'Isirayiri ey'edda eyennyini ng'abantu ba Katonda ab'Endagaano, era ekitundu amakumi asatu kiraga ebyafaayo eby'emyaka ebikumi bina oluvannyuma lwa 70 AD. Abo abava mu ndagaano mu byafaayo ebyakiikirirwa mu kitundu amakumi asatu, be bava mu ndagaano Katonda gye yayingiraamu n'Abakristaayo be. Ruumi ey'Obwapaapa ye Ekkanisa eyakiikirirwa mu kitundu amakumi asatu ng'abo abava mu ndagaano ettukuvu.

Kubanga amato g'e Kitimu gajja okumulwanyisa; kyeyava ananyolwa, alyoke adde, alyoke anenye endagaano entukuvu; bw'atyo bw'anaakola; era aliddayo, alyoke akolagane n'abo abaava ku ndagaano entukuvu. Danyeri 11:30.

Olunyiriri lw'amakumi abiri mu mwenda lutuusa ku mwaka gwa 330, ogwali obudde obwatekebwa nga bwatuukirizibwa Constantine bwe yatwala ekibuga ekikulu e Constantinople. Ku kabonero ako Roma y'Abapagana yandisindikiddwa mu lutalo lw'amaserengeta olutaliba nga luwangudde nga bwe bwali e Actium ne e Yerusalemi. Ate mu lunyiriri lw'amakumi asatu Roma y'Abapagana yalumbibwa Genseric eyatandika olutalo olw'omu nnyanja ng'ava e Chittim, ekyamanyibwa leero nga Carthage. Olutalo luno olwa ku Roma y'Abapagana lwakiragibwa era ng'ekakondeere eky'okubiri ku makondeere musanvu mu kitabo ky'Okubikkulirwa. Ebisooka ebina ku buyinza bw'amakondeere ago byatuusa Roma ey'ebugwanjuba ku nkomerero nga 476. Ku makondeere ago agasooka aga nnya, ekakondeere eky'okubiri, ekya ebyombo bya Chittim, kye kyasinga obukambwe, kubanga Genseric yafuga ennyanja n'obugagga bw'Empaaya ne bukalira.

Bw'asisinkanyibwa era n'akunguwazibwa olw'amato ga Kitimu, addayo n'asunguwalira endagaano entukuvu. Kino kyatuukirira mu byafaayo ebyatambulira okutuuka ku kuteekebwamu amaanyi kw'obufuzi bwa Papa mu 538, okuyita mu lutalo olwalwanyisa Ekigambo kya Katonda. Oluvannyuma addayo n'ategeeragana n'abo abava ku ndagaano entukuvu. Obulabagana obwo wakati wa Ruumi ey'obupagani n'e Ruumi ey'obufuzi bwa Papa bwatuukirira mu 533 n'ekiragiro kya Justinian. Olunyiriri oluddako, olwa amakumi asatu mu gumu, lweyongera okulaga engeri Ruumi ey'obupagani gye 'yakunguwazibwa.' Mu 2 Ab' Tesalonika, Pawulo ayigiriza nti Ruumi ey'obupagani 'yaziya' obufuzi bwa Papa okwetwalira obuyinza mu 538. Nga amaze okunguwazibwa olw'okulumbibwa okuva ku nnyanja okwazikiriza eby'enfuna z'obwakabaka, asunguwalira endagaano entukuvu; oluvannyuma n'ategeeragana n'abo abava ku ndagaano. Mu nnyiriri eziddako, 'emikono' — ekiraga amaanyi Clovis ge yawa obufuzi bwa Papa mu 496 — giyimirira, ne gyonona ekifo ekitukuvu eky'amaanyi, ekyakiikirira mu byafaayo ekibuga kya

Ruumi; oluvannyuma Ruumi ey'obupagani ne egyaawo eddiini y'obupagani ('ekya bulijjo') mu nsalo z'obwakabaka n'erisikizaamu Obukatoliki, era ne bateeka obufuzi bwa Papa ku nnamulondo mu 538.

Obwa Papa bwe bwafuna obuyinza mu mwaka gwa 538, bwawa obujulizi obw'obunnabbi era n'obw'ebyafaayo, nga bino byeyoleka mu ebyawandiikibwa bye twerowoozaako. Omwaka gwa 538 gufaananyizibwa ne 31 BC n'Olutalo lwa Actium. Mu Daniyeri essuula 8, ekitundu 9, Loma ey'obupagani yawangula ebiziyiza bisatu eby'eby'ensi okutwala entebe y'ensi. Eyasoose yali Siriya ku buvanjuba, nga oluvannyuma Yuda ne Yerusaalemi, ne kijja kuggwa ku Misiri mu Lutalo lwa Actium. Loma ey'Obwa Papa nayo yaggibwako empondo ssatu; ey'okusatu nga ye Abagoti, abaagobebwa mu kibuga ky'e Loma mu mwaka gwa 538. Loma ey'obupagani ne Loma ey'Obwa Papa biwa abajulizi ababiri abalaga nti Olutalo lwa Actium lukwatagana n'omwaka gwa 538, era omwaka gwa 538 eraga etteeka lya Sande mu USA, nga Loma ey'omulembe guno efuuga n'obusukkirivu okutuusa ekiseera eky'ekisa lwe kiggalwa.

Tukomezza okutunuulira mu bw'awamu ennyiriri okuva ku amakumi abiri mu musanvu okutuuka ku amakumi asatu mu gumu.

Mu kiwandiiko ekiddako, tujja kussa essira ku ennyiriri bino era tujja okutandika omulimu ogw'okukwataganya ekitundu kino n'ebyafaayo ebikwata ku nnyiriri kkumi n'emu okutuuka ku kkumi n'ettaano.